

Riktlinjer för undertextning i Sverige

Sammanställda av Medietextarna,
en del av Journalistförbundet, i samråd med:

Språkrådet

SVT Språk & Tillgänglighet

TV4

Svensk Medietext AB VSI Ordkedjan

Iyuno

Plint

Jan Pedersen, Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet

Inledning

Syftet med undertexter är att återge innehållet i ett originalverk som annars hade varit i olika grad otillgängligt eller oförståeligt för en given publik.

Undertexten består av en serie textblock som vart och ett ligger i bild ett antal sekunder åt gången, och kan bestå av en översättning till svenska av främmande språk eller svensktextning av talad svenska.

Riktlinjerna i detta dokument definierar i breda drag standarden för god undertextning i Sverige, både för översättning och svensktextning.

De utgår från den svenska undertextningstraditionen och bör ses som en översikt över etablerade lösningar och eftersträvansvärda principer. De är vägledande och tänkta att tjäna som en utgångspunkt för såväl gamla som nya aktörer på marknaden.

Genom att sammanställa dessa riktlinjer vill vi skapa en gemensam referenspunkt som inte bara gör det lättare för undertextare och byråer att kommunicera den svenska traditionen gentemot sina kunder, utan även gynnar tittarna genom att upprätthålla en konsekvent standard som underlättar förståelsen.

1. Undertextens utformning och särskilda markörer

1.1 Utseende

Textens färg och eventuella bakgrund ska utformas för att uppnå största möjliga läsbarhet, till exempel med hjälp av vit text mot en svart, halvtransparent bakgrund.

1.2 Textens placering i bild

Texten ska ligga längst ner i bild och vara vänsterställd eller centrerad. Texthöjningar bör vara välmotiverade, och om texten höjs bör den placeras där den i minsta möjliga mån stör det som sker i bild.

Det här exemplet visar

hur en vänsterställd text ser ut.

Och så här ser en centrerad text ut

Vi använder inte rak vänstermarginal.

1.3 Antal rader

En undertext består av en eller två rader text. Under vissa förutsättningar kan det vara befogat att låta skyltar vara tre eller fyra rader, men för att återge tal gäller max två rader.

1.4 Uppdelning av texter

Utsagor som är för långa för att få plats i ett enda textblock kan delas upp på flera. Följer dessa direkt på varandra binds de samman med fortsättningsstreck, som kan vara av olika längd (- eller –).

Dessa placeras sist respektive först i textblocken och omges inte av mellanslag. Vid uppdelningen bör grammatiska och semantiska enheter i görligaste mån hållas ihop.

Så här:

Vi måste ta oss ut

ur den här grottan–

–innan regnet kommer

och den svämmar över.

Inte så här:

Vi måste ta oss ut ur den
här grottan innan regnet–

–kommer

och den svämmar över.

Om talaren gör en paus, tvekar eller om de sammanhängande blocken inte ligger omedelbart efter varandra kan de även avskiljas med tre punkter:

Varför berättade du inte...

...om vampyren i badkaret?

Tre punkter kan liksom i övrigt skriftspråk även användas vid avbruten mening och som indikation på tvekan. I undertextning använder man av platsbesparande skäl inget mellanslag före och efter tre punkter.

Om man efter punkterna inleder en ny mening ska det däremot vara mellanslag och stor bokstav.

–Men du...älskar ju honom.

–Jo... Men vad spelar det för roll?

1.5 Dialog

Talstreck ska användas i början av varje rad när två personer talar i samma textblock. Talstreck följs normalt inte av mellanslag i undertextning. En ny replik hamnar alltid på en ny rad. Om det är möjligt är det bättre att sätta punkt än att låta en mening fortsätta över flera block:

–Hej, hur är läget?

–Jo tack, det knallar och går.

Om dialogtexten inte avslutas, utan fortsätter i nästa block, kan detta markeras med tre punkter som sedan fortsätter i nästa block:

–Hej, vad gör du?

–Jag försöker bara förstå...

...hur den här nedrans elcykeln fungerar.

1.6 Personbytarstreck

När en talare tilltalar flera personer i samma textblock, kan ett s.k. personbytarstreck användas. Observera att personbytarstreck till skillnad från talstreck normalt omges av mellanslag:

Hej, Julius!

– Och hej på dig, Gustav.

1.7 Radfall

Även inom ett textblock påverkar radbrytningen läsbarheten. Den vägledande principen är som vanligt att grammatiska element i görligaste mån ska hållas ihop. Radbrytning kan till exempel göras vid bisats (som, att, för att etc.) eller konjunktioner (och, men och eller).

Om detta krav är uppfyllt och det fortfarande är möjligt bör den övre raden vara kortare än den undre.

Så här:

Här sitter jag

och spelar patiens med mig själv.

Inte så här:

Här sitter jag och spelar

patiens med mig själv

1.8 Kursivering

Kursivering används normalt i följande fall:

- Vid kommentator-/berättarröst.
- För att återge förvrängning genom till exempel telefon eller tv.
- För att visa att en röst kommer från en person som inte är med i scenen, till exempel vid drömmar, minnesbilder osv.
- För att understryka enskilda ord.

Kursivering används inte bara för att en talare rör sig in och ut ur bild eller går från ett rum till ett annat. Sång och dikt kursiveras enligt samma regler som vanligt tal.

1.9 Ljudmarkeringar och färger vid svensktextning

• Ljud som är *betydelsebärande*, men som inte kan uppfattas visuellt, ska markeras. En skottlossning som sker i bild behöver alltså inte markeras, men om den bara hörs och är viktig för handlingen, så ska den tas med. Markeringen görs antingen med gemener inom hakparentes, [pistolskott], eller med versaler inom snedstreck, /PISTOLSKOTT/.

• För uppdragsgivare som använder sig av färger vid svensktextning (SVT) hänvisar vi till deras interna riktlinjer.

1.10 Skyltar och text i bild

Skyltar och text i bild ska endast textas om de är relevanta för handlingen. Om översättningen är identisk med källspråket, till exempel vid orter som har samma namn på svenska, bör skylten inte textas. I de fall där det är omöjligt att undertexta både skyltar och tal ges talet företräde.

Skyltar och annan text i bild som behöver översättas bör centreras för att markera skillnaden mot övriga undertexter, i de fall där dessa är vänsterställda. Det är även vanligt att använda versaler vid översättning av skyltar. Det alternativet kan ofta vara att föredra i översättningar där all text är centrerad. Textens exponeringstid ska motsvara tiden skylten ligger i bild.

1.11 Sångtexter

Sångtexter översätts och svensktexas endast om de är av betydelse för handlingen. I svenskpråkiga program där det är musikuppträdanden bör sånger alltid svensktexas (på originalspråket). Konventionen är då att utelämna fortsättningsstreck samt punkt för att markera att det rör sig om sång, och att bara använda stor bokstav i samband med ny mening i sången, inte i varje nytt textblock. Frågetecken och utropstecken kan dock behållas. I undertexter kursiveras sång enligt samma regler som vanligt tal.

Ja, så tog jag en steamer

och mönstrade på däck

och i Siam fick vi last av vilda djur

Tigrar, lejon elefanter

som de sålt till Hagenbeck

som du varit hos i Hamburg, eller hur?

2. Språkliga krav

2.1 Grammatik och rättstavning

Textningen ska vara gjord på grammatiskt korrekt svenska. Rättesnöret här är SAOL och Språkrådets Svenska skrivregler. Av platsbesparande skäl kan enstaka undantag från normen för skiljetecken och mellanslag förekomma i undertexter, se ”Uppdelning av texter”. Eftersom undertextning är en återgivning av talat språk kan talspråkliga kortformer som ”nåt” och ”nånstans” användas om stilnivån tillåter det.

2.2 Översättning

Textningen ska förmedla källspråkets innehåll på idiomatisk svenska, väl avpassad efter programmets stil och ton. En god översättning ska sträva efter att återge en utsaga på ett sätt som låter naturligt på målspråket – inte att återge källspråket ord för ord.

Eftersom tittaren har begränsad tid att tillgodogöra sig undertexten bör man vid denna typ av översättning vara särskilt försiktig med ord som försvårar läsningen. Till dessa ord hör exempelvis utländska ord, slanguttryck och komplicerade vetenskapliga termer. I den mån sådana används kan de kompenseras med längre exponeringstid.

Korrekta facktermer ska användas i program med fackterminologi. Uttryck som återkommer i en programserie bör koordineras så att de används konsekvent. All fakta ska kontrolleras. Detta gäller exempelvis korrekt stavning av namn, användning av titlar, transkribering av främmande alfabet, korrekt angivelse av mått, vikter, tal osv.

2.3 Svensktextning

Svensktextning ska följa talet så mycket det går. Omformulering och redigering görs när det verkligen behövs, till exempel om det blir för svårläst eller något kan missuppfattas. Vid snabbt tal redigeras talet ner för att få godtagbara liggtider (se 3.3.) Tydliga grammatiska fel rättas om det inte finns en poäng med dem, till exempel en sociolekt som är av betydelse.

Sångtexter eller citering av kända texter redigeras inte ner även om liggtiden är kort.

Utländska ord översätts inte, men kan markeras med citat eller kursivering om det finns risk för missuppfattning om det omges av svenska.

3. Undertextningshantverket

3.1 Exponeringstid

Texten ska ligga i bild så länge att tittaren både hinner läsa texten och följa med i programmet. En tumregel kan vara att ett block på en fullskrivna rad ska ligga i minst 3 sekunder och ett block på två fullskrivna två rader ska ligga i 5–6 sekunder. För barnprogram bör läshastigheten vara något lägre.

Rekommenderad minimilängd för korta block är 1,5–2 sekunder. Den övre gränsen bör gå vid ungefär 7–8 sekunder, beroende på målgrupp.

3.2 Tidkodning

Huvudregeln är att texterna ska komma in i bild samtidigt som talet börjar och tas ut några bildrutor – eller upp till ett par sekunder – efter att talet har tystnat, om inte en annan replik eller ett scenbyte hindrar det. Mellan två textblock ska det vara 2–4 bildrutor.

Textens in- och uttider bör även justeras för bildväxlingar för att undvika allt för korta mellanrum (mindre än ca 20 bildrutor) mellan textblock, och mellan textblock och bildväxlingar. För korta mellanrum kan orsaka ”flimmer” i bild, vilket är störande för tittaren. Textblock ska i möjligaste mån tas ut i samband med scenväxling.

3.3 Komprimering och redigering

Det är stor skillnad mellan hur snabbt man talar och hur snabbt man kan läsa. För att ge tittaren tid att se vad som händer i bild är det viktigt att komprimera undertexterna och inte ta med vartenda ord som sägs, även vid svensktextning. Det innebär att exempelvis repetitioner och utfyllnadsord med fördel kan utelämnas. Samma princip kan tillämpas när det gäller att förvandla talat språk till talspråkshärmande men lättfattligt skriftspråk.

Till exempel kan det här:

Well, I don't know, I... He never...

I mean, he never told me.

Med fördel komprimeras till det här:

Jag vet inte, han har inte sagt nåt.

När det inte är möjligt att komprimera texten utan att utelämna någon information måste undertextaren efter bästa omdöme välja ut den information som är mest relevant och väsentlig i sammanhanget.

4. Kreditering och upphovsrätt

Den som har gjort en undertext har rätt att namnges i bild, eller "krediteras", för sin översättning/undertext. Enligt Upphovsrättslagen (1960:729) kan upphovsmannen inte fråntas den ideella upphovsrätten till sin text, vilket inbegriper rätten att namnges. Upphovsmannen kan dock självmant välja att inte krediteras för sin text.

Konventionen är att översättaren lägger in en kreditskylt i slutet av översättningen. Denna skylt kan exempelvis utformas enligt följande:

Översättning: Förnamn Efternamn

Företagets namn

Till sist...

Undertexter hör till våra mest lästa textformer. De är helt avgörande för hörselskadades möjligheter att tillgodogöra sig rörlig bild.

De spelar också stor roll för barns språkutveckling, för svensktalandes möjligheter att lära sig främmande språk och för icke-svensktalandes möjligheter att lära sig svenska.

Med Lag (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service som trädde i kraft 1 januari 2019 torde dessutom mängden svensktat material komma att öka kraftigt i omfattning, vilket ytterligare understryker behovet av professionellt framställda undertexter som följer den i Sverige vedertagna normen.